

**KİTLE İMHA SİLAHLARININ GELİŞİM SÜRECİ, YAYILMASININ
ÖNLENMESİNE İLİŞKİN YAPILAN ÇALIŞMALAR
VE GELECEĞİN GÜVENLİK TEHDİTLERİ**

Yrd. Doç. Dr. Mustafa KİBAROĞLU

Bilkent Üniversitesi

Uluslararası İlişkiler Bölümü

2023 Dergisi

Kasım 2002

Kitle İmha Silahları ve Gelişimleri

Kitle imha silahları ya da konvansiyonel olmayan silahlar; nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar olarak kategorilendirilmiştir. Hem içerikleri, hem yapım araçları ve kullanım yöntemleri, hem de etkileri bakımından bu silahlar birbirlerinden aslında oldukça farklıdır. Fakat hepsi konvansiyonel olmayan silahlar kategorisindedir. Konvansiyon, üzerinde bir anlaşmaya varılmış demektir, bu silahların ise silah olup olmadıkları konusunda askeri literatürde ve genel ahlak kavramları çerçevesinde bir anlaşma yoktur. Yani bir nükleer silah gerçekten silah mıdır, bir kimyasal silah gerçekten silah mıdır, bu konuda bir anlaşma olmadığı için bunlar "konvansiyonel olmayan silahlar" olarak tabir edilir. Anlaşma olmamasının sebebi savaşın da kendine göre bir hukukunun, ahlaki ve etik değerlerinin olmasındandır. Örneğin bir hastaneye

ateş edilmez, bombalanmaz, sivillere kasıtlı bir şekilde ateş edildiğinin ortaya çıkması durumunda savaş suçları olarak tabir edilen suçlar oluşur. Oysa nükleer, kimyasal ve biyolojik silah kullanıldığı zaman; hastane, sivil, genç, çocuk, kadın, yaşlı, canlı, cansız hiçbirini ayırt etmeden ve hepsini aynı etkiyle vuruyor. Dolayısıyla bu silahların üzerinde, "silah mıdır, değil midir?" diye süren ayrı bir tartışma vardır ve bu yüzden bunlar ayrı bir kategoridir.

Nükleer silahlar yıkım gücü açısından çok önemli etkileri olan silahlardır ve bunlara karşı önlem almak oldukça zordur. Kısmen önlem alınabilir. Belli kişileri, örneğin devlet başkanlarını, yardımcılarını, lojistik değeri olan insanları korunabilir, ama tüm toplumu ve coğrafyayı nükleer silahlara karşı korumak mümkün değildir. Nagasaki'ye atılan bombanın gücü 19 kilo ton idi. Bu yaklaşık 20 bin ton dinamitin patlamasına eşdeğer bir bomba demektir ve 2000 adet 10 tonluk kamyonun her birinin tamamıyla dinamitle doldurup hepsinin aynı anda patlamasında ortaya çıkan gücün etkisine yakındır. Nagasaki'ye atılan bombanın da, ilk ilkel nükleer silah olduğu unutulmamalıdır. Geçen zaman içinde bundan 6500 kat daha fazla tesire sahip nükleer bombalar yapılmıştır. 1954 yılında Sovyetler Birliği'nin patlattığı termonükleer bomba, Hiroşima'ya atılandan 6500 kat daha güçlüdür. Dolayısıyla nükleer silahlara karşı önlem anlamak pek mümkün değildir.

Kimyasal silahlar ise kimyasal maddelerin zehirli etkileri yoluyla insanları öldüren ya da etkisiz hale getiren silahlardır. Biyolojik silahlar da, virüslerin, bakterilerin ya da toksinlerin kasıtlı bir şekilde insanların bulunduğu ortama yayılmasını sağlayacak

düzeneklerdir. Biyolojik ve kimyasal silahlar sadece insanlara karşı değil, askeri hedeflere, hayvanlara, tahıllara karşı da kullanılabilir. Örneğin, denizlere petrol döküldüğü zaman temizlemek için kullanılan bir bakteri, askeri yakıt depolarına karşı kullanıldığı takdirde, o yakıt depolarını çok çabuk şekilde bitirebilir. Böylece hem askeri hedefleri tahrip etmede, hem de sivil halka ve yaşam alanlarına vereceği zarar nedeniyle biyolojik silahlar çok tehlikelidir.

Kitle imha silahların yayılması iki aşamalı olarak devam etmiştir. Birincisi dikine yayılma, ikincisi de yatay yayılma olarak tabir edilir. 1945'te Amerika Birleşik Devletleri'nin (ilk ve son olduğu umulan) nükleer silahları geliştirmesinin ve 1949'da Sovyetler Birliği'nin ilk nükleer denemeleri yapmasının ardından hızlı bir silahlanma yarışı başladı. ABD ve SSCB nükleer silah stoklarını çok kısa sürede hızla artırdılar. Her iki ülke nükleer silah stoklarının artışıyla birlikte aynı dönemde hem biyolojik hem de kimyasal silahların üretiminde de bir yarış içinde girmişlerdir. Yatay yayılma ise, 1952'de İngiltere'nin, 1960'ta Fransa'nın, 1964'te Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilk nükleer denemeleri yapmaları ile başlamıştır. Bu beş ülke aynı zamanda da BM Daimi Üyesi sıfatını taşımaktadırlar. 1960'lı yılların başında Kennedy yönetimi, eğer uluslararası önlemler alınmazsa 20 yıl içinde, yani 1980'lere gelindiğinde yaklaşık 40 kadar ülkenin nükleer silah sahibi olabileceğini düşünüyordu. Bu yönde özellikle dönemin savunma bakanı McNamara'nın yaptığı çalışmalar vardı. İngiltere ve Fransa'nın yanı sıra özellikle Çin Halk Cumhuriyeti'nin nükleer denemeler yapmaya başlamasından sonra bunun önüne bir engel konması gereği hasıl oldu.

1968 yılında, Sovyetler Birliği ve ABD aralarında bulunan anlaşmazlıklarını gidererek,

"Nükleer Silahların Yayılması'nın Önlenmesi Anlaşması"nı imzaladılar ve 1970'te bu anlaşma yürürlüğe girdi. Bu anlaşmaya göre, 1 Ocak 1967 tarihinden önce nükleer silah denemesi yapmayan bir ülke anlaşmaya taraf olduğu takdirde nükleer silah yapmayacağı konusunda bir taahhüt altına girmiş bulunmaktadır. Bu tarihten önce nükleer deneme yapan ve anlaşmaya taraf olan ülkelerin ise nükleer silahlara sahip olma ve yenilerini üretme hakları saklı kalmıştır. Türkiye bu anlaşmaya 1969 yılında imza koymuş, 1980 yılında da anlaşmanın onaylanması Meclis'ten geçmiştir. Fakat Anlaşmanın Meclis'ten geçirilmek için 11 yıl beklenmesi ise dikkat çekici bir konudur. Bunun en önemli sebebi Türkiye'nin 70'li yıllardaki anarşik durumu ve başka birtakım önceliklerinin olmasıdır ve bu durum anlaşmanın öncelikli olarak gündeme gelmesini engellemiş olmasıdır.

Türkiye'nin kendi nükleer silahı yok. Anlaşmalara taraf olduğundan nükleer silah yapma yoluna gitmesi hem hukuka aykırıdır, hem de Türk dış politikasında böyle bir öncelik yoktur. Ancak 1959 yılında Roma'da yapılan NATO Devlet Başkanları Toplantısı sırasında bazı ülkelerde nükleer silah konuşlandırılması yolunda karar alındı. Bu çerçevede öncelikli olarak Türkiye ve İtalya'ya nükleer silahlar yerleştirildi. Türkiye'de Jüpiter füzeleri konuşlandırıldı ve bunlar nükleer başlık taşıyan, 2500 km menzili olan, tabii ki Sovyetler Birliği'ni rahatsız eden füzelerdi. Küba Krizi sırasında Türkiye'ye danışılmadan sökülen füzeler de bunlardır. Varşova Paktı ile çekişmesi döneminde NATO'nun nükleer stratejisi, gerektiği takdirde, karşı taraf, yani Varşova Paktı nükleer silaha başvurmamış olsa dahi nükleer silaha ilk başvuran taraf olma idi. Bu hakkı kendinde her zaman görmüştür. Buna askeri strateji jargonunda İngilizce "first-use

strategy" deniliyordu. Bu çerçevede Türkiye'de de NATO ve Amerikan nükleer silahları her zaman bulunmuştur. Geçmişte Balıkesir'deki üste, İzmir'de olduğu biliniyor.

Soğuk savaşın bitmesinden sonra birçok NATO üyesi Avrupa ülkesi kendi topraklarında bulunan nükleer silahların geri alınmasını istemiştir. Ancak, İncirlik üssünde Amerikan ağır bombardıman uçaklarından atılabilecek şekilde, "gravity bomb" olarak bilinen ve yerden belli bir yükseklikte patlayan nükleer silahlar halen bulunmaktadır. Bunların sayısının 150 kadar olduğu ifade edilmektedir. Ancak bunların askeri anlamından ziyade NATO ittifakının içinde bulunan Türkiye ile ABD'nin arasındaki dayanışmanın bir göstergesi olarak görmek gerekir. Bunlar aynı zamanda olası tehditler karşısında NATO'nun, özellikle Amerika'nın, Ortadoğu'dan ya da başka bölgelerden gelebilecek tehlikeler karşısında Türkiye'ye vermiş olduğu desteğin bir teyidi olarak bulunmaktadır. Bu silahların daha çok sembolik bir önemi olduğunu ifade etmek doğru olur.

Soğuk Savaş Döneminden Günümüze

Nükleer silahlarla ilgili olarak soğuk savaş döneminde çok ciddi bir tehdit söz konusuydu. Önemli sayıda akademisyen ve askeri uzmanların da savunduğu gibi nükleer silahların Soğuk Savaş döneminde yeni bir 3. Dünya Savaşı'nın çıkmasını önlediği söylenebilir. Soğuk Savaş sırasında silahlanmanın önemli oranlara ulaşması (her iki tarafın elindeki nükleer silah sayısının bir ara 126 bin adete ulaştığı göz önünde bulundurulsa) ve bunun sonucunda kazananın da oalmayacağından dolayı nükleer silahlarla savaşılmasını anlamsız kalıyordu. Soğuk savaşın en hızlı geçtiği dönemlerde

Sovyetler Birliği'nde yaklaşık 40 bin, ABD'de ve NATO cephesinde ise yaklaşık 30 binin üzerinde nükleer başlık bulunuyordu. Her iki tarafta yaklaşık 15-20 bin adet 10 bin km'lik stratejik menzillere sahip olan ve Amerika'dan Sovyetler Birliği'ni, Sovyetler Birliği'nden Amerika'yı vurabilecek füzeler tarafından taşınabilen nükleer başlıklar, o dönemde çok ciddi bir tehdit yaratıyorlardı. Bunun da en büyük nedeni nükleer silahların sadece siyasi olarak alınan kararlar sonucu kullanılmayabileceği idi. Teknik arızadan, siyasi otoritenin dışında belli grupların o silahlar üzerinde etkin olmaları, yukardan emir almaksızın bunları kullanma durumları söz konusu olabilirdi. Ayrıca, Soğuk Savaş döneminde gerek ABD ve NATO'da, gerek SSCB ve Varşova Paktı'nda hem havada, hem denizin altındaki nükleer denizaltılarda, hem de yerin altında oldukça korunaklı bölgelerde konuşlandırılmış, herhangi bir taraf diğerine ilk saldırıyı yaptığı takdirde bile tümü imha edilemeyecek sayıda pek çok nükleer silah bulunuyordu. Eğer ABD çok erken davranıp elindeki bütün nükleer silahları SSBC'ye ve Varşova Paktı'na gönderme ihtimalinde, Sovyetler Birliği de sürekli uçaklarla havada, denizaltılarda bulundurduğu ve toprak altında sakladığı nükleer silahlarla, ilk saldırının etkilerini savuşturduktan sonra çok güçlü bir karşılık verecek ve karşı tarafa kabul edemeyeceği, yani altından kalkamayacağı bir zarar verebilecek güçteydi. Dolayısıyla her iki tarafın da ilk saldırıyı yapıp avantaj sağlama gibi bir düşüncesi, karşı tarafı tamamen yok edemeyeceğini bildiği ve yok edememekle kalmayıp karşı tarafın kendisine kabul edemeyeceği bir zararı verebilecek güçte olduğunu gördüğu noktada, her iki tarafın bu silahları kullanma konusunda geri adımlar atmasına yol açmıştır. Böyle bir gücün de yetkili olmayan şekillerde kullanılmasını engelleyici çok ciddi önlemler almıştır.

Nükleer silahlar, sadece yıkım gücü veya yaydığı radyasyondan dolayı değil, çok kalıcı etkileri sebebiyle de çok tehlikeli silah sistemleridir. Üzerinde son derece ciddi düşünülmesi gereken, hatta mümkün olsa tüm dünyada tümüyle yok edilmesi gereken, fakat bunun da olmasının adeta imkansız olduğu bir silah sistemidir. Fakat yine de nükleer silahların yayılmasını önleyici bir takım adımlar atılmıştır. Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması'ndan sonra 1972'de Biyolojik ve Toksin Silahlar Konvansiyonu ile bu silahların üretilmemesiyle ilgili bir antlaşma yapılmıştır. 1993 yılında da Kimyasal Silahlar Konvansiyonu ortaya konmuştur. Bütün bu anlaşmalar, nükleer silah yarışına sonradan katılan veya katılabilecek olan diğer devletlerin, başta nükleer silahlar olmak üzere, kimyasal ve biyolojik silahları edinmesini engellemek amacıyla ortaya konmuştur.

Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'ndaki en temel bir sorun, 1 Ocak 1967'den önce nükleer deneme yaptığı için nükleer silah üretme hakkını halen elinde tutan ve kısıtlamaya tabi olmayan ABD, Rusya, Çin, Fransa ve İngiltere'nin bulunduğu 5 ülkenin varlığıdır. Diğer ülkeler anlaşmayı imzalayarak kendilerini kısıtlama altına almışlardır, ama bu 5 "nükleer" ülkenin varlığı bazı diğer ülkelerin anlaşmaya karşı çıkması sonucunu doğurmuştur. Başta karşı çıkanlardan bir tanesi Hindistan olmuş ve "anlaşma içeriğinin ülkeler arasında ayırım gözettiğini" iddia ederek, "hiçbir zaman anlaşmaya taraf olmayacağını" ifade etmiştir. Nitekim önce 1974 yılında barışçıl olarak tanımladığı bir nükleer deneme yapmış, ardında da 1998 yılının Mayısı'nda bir dizi deneme daha gerçekleştirerek, nükleer silah sahibi ülke konumuna

geldiğini ifade etmiştir. Aynı şekilde Pakistan'da Hindistan'ı takip etmiştir.

Anlaşmaya taraf olmayan bir üçüncü ülke de İsrail'dir. İsrail daha 1947 yılında, yani devlet olarak kurulmadan bir sene önce, Ben Gurion ve Shimon Peres, "İsrail kurulacak, birçok düşmanla çevrili bir ortamda kurulacak, muhakkak 'kesin silah' (absolute weapon) olarak tanımlanan nükleer silahı edinmemiz gerekir, yoksa burada yaşatmazlar" şeklindeki bir düşünceden yola çıkarak, o dönemde sadece ABD'nin elinde bulunan nükleer silahı temin etmenin yollarını araştırmıştır. İsrail 1948 yılında kurulduktan sonra nükleer silahı temin etmek için özellikle Fransa ile temas etmiştir. Fransa'dan özellikle Yahudi Fransız bilim adamlarından önemli ölçüde teknoloji ve bilgi sağlamıştır. Daha sonra Norveç'in, İsrail'de Negev Çölü'nde kurulan ve nükleer silah için gerekli plütonyumun üretilmesinde önemli rolü olan Dimona Nükleer Reaktörü'nde kullanılan "ağır su"yu sağlamak yönünde katkıları olmuştur. Bunlarla birlikte Kennedy hariç diğer ABD başkanlarının ve yöneticilerin de görmezlikten gelmesi sonucu, tahminen 1967-69 yıllarında İsrail nükleer silah geliştirme kapasitesini edinmiştir.

Bugün Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması'na (NPT) sadece üç ülke taraf değildir. Bunlar Hindistan, Pakistan ve İsrail'dir ve bunlar da fiilen nükleer silaha sahip ülkeler konumundadır. Bugün açıkça söylemek gerekirse, 5 tanesi resmen, üç tanesi gayri resmi olmak üzere 8 tane nükleer silah sahibi ülke vardır. Bu arada Güney Afrika Cumhuriyeti de 1993'te beyaz azınlıktan siyah çoğunluğa yönetimi devir arifesinde, "o güne kadar 6 tane nükleer başlık ürettiklerini, 7.'sini üretme aşamasında artık nükleer silah üretmeme konusunda siyasi bir karar aldıklarını" ifade etmiştir. Hem

ürettikleri nükleer başlıkları, hem de bunları üretmekte kullandıkları tesisleri tamamen yok ettiklerini açıklayan Güney Afrika Cumhuriyeti, tesislerini Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) denetimine açmış, söz konusu anlaşmayı imzalayarak "nükleer silah sahibi olmayan devlet" statüsü ile NPT'ye katılmıştır. Bunu bir miktar manidar bulanlar da vardır.. Kimileri "beyaz azınlık siyah çoğunluğun eline nükleer silah bırakmak istememiştir" demektedir ki bu değerlendirmede haklılık payı bulunmaktadır.

Biyolojik ve Kimyasal Silahların Denetimine İlişkin Çalışmalar

Günümüzde, kimyasal ve biyolojik silah anlaşmalarına çok sayıda ülkenin henüz taraf olmadığı gibi anlaşmaların bağlayıcı hükümlerine de taraf olmadıkları görülür. Biyolojik Silahlar Anlaşması'nın içerisinde yer alan biyolojik silahların üretilmesini ve saklanması yasak getiren maddelerin herhangi bir denetleme mekanizması tarafından kontrol edilmemesi de bu konudaki eksiklerin başında gelmektedir. Bundan iki sene önce bir grup uzman Biyolojik Silahlar Anlaşması'nın denetleme mekanizmasını oluşturmaya yönelik NATO çerçevesinde önemli çabalar sarf etmiştir ve önemli bir aşama kaydedilmiştir. Fakat Temmuz 2001'de ABD'nin bu metne karşı çıkması sonucu bu denetleyici mekanizma yürürlüğe girmemiştir. Bilindiği gibi, 2001 Temmuz'unda biyolojik silahların denetleme mekanizmasına karşı çıkan Amerika, 11 Eylül'ün ertesinde küçük çaplı da olsa bile biyolojik silah saldırısına maruz kaldı.

Devletler arasında, nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların yayılması önemli bir

tehlikedir ama bu konuda esas kaygı yaratan nokta, devlet dışı aktörler olarak tanımlanan terör gruplarının veya kişilerin bu kitle imha silahlarını üretme, bulundurma, bunlara sahip olma veya bunlara ulaşma fırsatlarının bulunmasıdır ve bu silahlara sahip grupların, kişilerin bunları çeşitli motiflere (psikolojik, ideolojik, dinsel, çıkar amaçlı, öç alma kaygısı olabilir) dayanarak masum insanlar veya belli hedefler üzerine kullanması tehdididir.

Günümüzde ülkelerin elinde bulunan kimyasal ve biyolojik silahlara karşı, diğer ülkeler, tehdit yaratan ülkelerin stratejik noktalarına karşı askeri güç kullanma tehdidiyle ve bunun yaratacağı caydırıcılıkla veya uluslararası sistemi devreye sokarak belirli oranlarda kendilerini koruma altına alabilirler. Fakat terör amaçlı olarak bu silahların kullanımına karşı tedbir alınması çok zordur. Özellikle istihbarat kaynaklarının yetersizliği ve böyle bir tehdit beklentisi eksikliğinde o an için kullanıldığının anlaşılması çok güç olan biyolojik silahların kullanımı çok ciddi sonuçlara yol açar. Terör örgütleri tarafından gerçekleştirilen böyle bir saldırı karşısında cevap verebilecek açık bir hedef ise olmayabilir. Uluslararası güvenlik konularının yoğunlaşması gereken esas tehdit budur. Klasik anlamda devletler arasındaki soruna her zaman bir çözüm yolu bulunmuştur. Kaldı ki, bu sorunların çözüm yöntemleri savaşmak da dahil bir çözüm yolu içerir ama terörle yapılan mücadelede düşmanın niteliği, gücü, imkan ve kabiliyetleri, niyetleri öngörülemez ve istihbarat teşkilatları da bu konuda yeterli olamayabilir. Bu saldırılara karşı önlem almak, halkı, stratejik noktaları ve toprakları korumak çok büyük zorluklar içermektedir.

ABD'nin Irak Operasyonu ve Birleşmiş Milletler'in Denetim Yetkisi

ABD'nin muhtemel Irak Operasyonu ve buna bağılı olarak BM'nin Irak'taki kitle imha silahlarını denetim yetkisi iki boyutlu bir konudur. Birincisi, Irak faktörü, diğeri ise BM'nin yetki alanının sınırlarının belirlenmesi durumudur. Irak'la ilgili olarak konuya bakıldığında görünen 1990'da Irak'ın uluslararası hukuku ihlal ederek komşusu olan bir devletin topraklarına girmiş ve orayı işgal etmiş olmasıdır. BM'nin kuruluş felsefesinde, bu gibi saldırganlık sergileyenlere ortak bir güvenlik teşkilatı çatısı altında cevap vermek, hem saldırganları yenmek ve geri adım attırmak, hem de daha sonraki saldırganlara gözdağı vermek, vardır. BM Güvenlik Konseyi'nin 7. Bölümü, özellikle 6. Bölüm'de belirtilen barışçı yöntemlerle çözülemeyen sorunlarda, açık saldırganlığın söz konusu olduğu durumlarda, askeri yöntemler de dahil olmak üzere bir dizi yöntemle sorunun çözülmesini öngörür. BM Şartı'nın 7. Bölümü'nün 39. maddesi, "saldırgan"ın tanımlanmasını gerektirir ki, BM Güvenlik Konseyi derhal toplanarak Irak'ı saldırgan olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamadan sonra 40. ve takip eden maddeler yürürlüğe girer. O maddeler, öncelikle saldırganlara karşı ekonomik bir takım yaptırımlar uygulanarak onu yapmış olduğu davranıştan geri adım attırılmasını ve ortaya çıkan zararların tamir ettirilmesini söyler. Fakat Irak o dönemde bu ekonomik yaptırımlardan etkilenmeyeceğini ortaya koymuş ve Kuveyt'ten çıkmak için geri adım atmamıştır.

Daha sonra da BM Güvenlik Konseyi diğeri diplomatik, siyasi, ekonomik bütün seçenekleri değerlendirdikten sonra, Irak'ın Kuveyt'ten çıkartılması için askeri güç kullanmaktan başka bir yol kalmadığına karar vermiştir. Bu konu ile ilgili olarak da tüm dünya ülkelerine Irak'ın gerektiği takdirde güç kullanılarak Kuveyt'ten çıkartılması

yönünde bir yetki vermiştir. Bu yetkiyi ABD önderliğinde bir grup ülke "koalisyon devletleri" olarak kullanmış ve Irak Kuveyt topraklarından çıkartılmıştır. "Çöl Fıtnası" olarak adlandırılan askeri hareketin komutanı General Norman Schwarzkopf ile Iraklı bir general arasında bir "ateşkes" anlaşması imzalanmış ve hemen ardından gelen 3 Nisan 1991 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nin 687 No'lu kararı benimsenmiştir. 687 No'lu karar, 34 tane maddeden oluşmaktadır ve 33. maddenin bir noktasında şöyle denmektedir: "Irak bu kararı kabul ettiği andan itibaren, Irak ve Kuveyt arasında ve Kuveyt'i kurtaran koalisyon devletleri arasında yukarıdaki maddelerde belirtilen esaslar dahilinde bir ateşkes yürürlüğe girer." Dolayısıyla bugün halen geçerli olan bir "ateşkes" hükmü vardır ve yukarıdaki maddeler denilen şartlar geçerlidir. O şartlar 687 no'lu BM Güvenlik Konseyi Kararının özellikle 8., 9. ve 11. paragraflarında Irak'ın kitle imha silahı kapasitesinin kurulan özel komisyon (UNSCOM) ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı tarafından tahrip edilmesini ya da zararsız hale getirilmesini ve bunun denetlenmesi istenmiştir. Bir başka deyişle bu komisyona, 8. ve 9. paragraflardaki hükümler uyarınca Irak'ın kimyasal ve biyolojik silahları ile 150 kilometrenin üzerinde menzile sahip olan balistik füzelerinin tamamen yok edilmesi, sökülmesi ya da zararsız hale getirilmesi görevi ve yetkisi verilmiştir. 11. paragrafta da Irak'ın nükleer silah edinme altyapısının yok edilmesi veya zararsız hale getirilmesi yine karara bağlanmıştır.

Dolayısıyla BM Güvenlik Konseyi'nin kendi oluşturduğu bir özel komisyona ve zaten 1957'den beri varolan Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın denetçilerine Irak'ın kitle imha silahı altyapısını yok etmek veya zararsız hale getirmek görevi yüklenmiştir. Denetçiler bu görevlerini ilk 4-5 sene boyunca çok ciddi sorunlarla karşılaşmadan devam ettirmiş, ancak 1996 yılında Irak'ın ayak sürümesi veya denetçilerin tabiri ile

"onlarla kedinin fare ile oynaması gibi oynaması" ortaya bazı sorunları çıkarmıştır. Bazı denetçiler CIA'dan, MOSSAD'dan veya kendi ülkelerinin istihbarat servislerinden Irak'ın kitle imha silahlarının nerede olabileceğine ilişkin bilgileri almışlar ve denetleme sürecini hızlandırmaya çalışmışlardır. Tabii bu durum onların görevinin ötesine geçen bir davranıştı ve Irak da bu fırsatı kullanarak 1998'de ülkeden denetçileri çıkarmıştır. Irak ülkeden denetçileri çıkarttığı anda, ateşkesin hükümleri ihlal edilmiş duruma gelmiştir. Çünkü ateşkesin hükümleri kitle imha silahlarının ortadan kaldırılmasını veya zararsız hale getirilmesini ve denetçilerin temiz raporu vermesi ile Irak'ın tekrar uluslararası camiaya bir barış anlaşması yapılarak dönmesini gerektiriyordu. Denetlemelerin bitmemesi ve ateşkesin ihlali söz konusu olduğu için, 1998'den sonra denetimin tekrar başlaması yolunda çeşitli girişimler olmuştur. İlk ciddi girişim 17 Aralık 1999 tarihinde 1284 No'lu kararın BM Güvenlik Konseyi tarafından benimsenmesidir. Kararda hem Irak'ın denetlemelerden duyduğu rahatsızlık dikkate alınmış, yani denetçilerin görevlerini aşmaması dikkate alınmış, hem de Irak'a yeni kurulan bir denetleme grubu olan UNMOVIC'i kabul etmesi durumunda ve bunların ülkede 120 gün boyunca sorunsuz denetlemeye devam ettiği takdirde, takip eden 120 gün boyunca Irak'a uygulanan ekonomik yaptırımların askıya alınacağı ifade edilmiştir. Denetlemelerin sorunsuz devam etmesi sürdüğü müddetçe de bu askıda kalma süresinin devam edeceği belirtilmiştir. Dolayısıyla 1999 yılında Saddam yönetiminin eline çok önemli bir fırsat verilmiştir. "Ülkende iddia ettiğin gibi kimyasal, biyolojik silah yoksa bu denetlemelere izin ver ve biz de sana uygulanan ekonomik yaptırımları ortadan kaldıralım, halkın bundan etkilenmesin" denilmiştir. Fakat Saddam, "Biz denetçileri artık kabul etmiyoruz, bizim ulusal onurumuz zedelendi" gibi birtakım gerekçelerle ülkesine denetçileri kabul etmemiştir. Ta ki 2001 sonrasında ABD'nin önce Afganistan

operasyonunu gerçekleştirip, ardından Irak'ın kendisine hem bugün hem de gelecekte tehlike oluşturduğunu ve yarım kalan denetlemelerle ilgili tutumunda geri adım atmazsa çok ciddi önlemler alacağını belirtmesi, bugün yaşadığımız sürece gelinmesine yol açmıştır. Nihayet hem diplomasi yoluyla hem koalisyon ülkelerinin baskıları neticesinde Irak 1441 No'lu karar çerçevesindeki denetçileri kabul etmiştir.

1441 No'lu kararın alındığı gün, konseydeki Amerikan ve İngiliz temsilcileri ve başka bazı ülkelerin temsilcileri bazı açıklamalar yapmışlardır. Amerikan ve İngiliz temsilciler, 1441 No'lu kararla ilgili olarak şunları söylediler: "1441 No'lu karar içinde bir tetikleyici madde bulunmamaktadır ve otomatik olarak g kullanmaya cevaz vermemektedir." Dolayısıyla, ABD, denetçiler tarafından ortaya açık kanıt konulamadığı takdirde, kendisinde BM Güvenlik Konseyi'ne konuyu getirmeden güç kullanma hakkının olmadığını bir bakıma ifade etmiştir.

Bilahare, 27 Ocak'ta UNMOVIC Direktörü Hans Blix ve IAEA Direktörü Muhammed El Baradei yaptıkları açıklamalarda Irak'taki denetlemelerinin sonuçlarını ortaya koymuşlardır. Irak'ın elinde bulunduğuna inanılan kimyasal ve biyolojik silahları açıkca tespit ettikleri yönünde bir ifade Hans Blix tarafından kullanmamasına karşın, bu silahların Iraklı yetkililerin iddia ettikleri gibi 1998 ile 2002 yılları arasında kendileri tarafından imha edilmiş olduklarını doğrulamabilecek kanıtların kendilerine sunulmadığını da net bir şekilde vurgulamıştır. Hans Blix'in ortaya koyduğu tablo ne Irak'ın arzu ettiği gibi beyaz ne de ABD'nin iddia ettiği gibi kara olmuştur. İkisinin arasında ancak siyaha yakın koyu gri olarak nitelenebilecek bir tablo ortaya çıkmıştır.

BM Güvenlik Konseyi bu konuyu tekrar ele alarak denetlemelerin durumunu ve Irak'ın yükümlülüklerini yerine getirmekte açık ihlali olup olmadığı konularında karar almak üzere yeniden toplanabilir. Toplanmayabileceğini de göz ardı etmemek gerekir. Çünkü Konsey üyesi Rusya, Fransa gibi veto gücü bulunan Daimi Üyeler ve diğer ülkelerden özellikle Almanya Irak'a karşı güç kullanılmasını gerektirecek bir durum olmadığı görüşünü benimsemektedir. Buna karşın ABD ve stratejik ortağı Birleşik Krallık özellikle Hans Blix'in raporunda ortaya konulan görüş ve bilgilerin askeri güç kullanımını haklı ve meşru kılacak netlikte olduğu görüşünü paylaşmaktadırlar. Yeni bir karar almak üzere toplanıp güç kullanımına yetki verecek bir görüş çıkmayacağını öngördüğü takdirde ABD yakın müttefiki Birleşik Krallık ve bir kaç başka ülke ile işbirliği yaparak ve BM'yi by-pass ederek güç kullanımı yoluna gidebilir. Bunun için 687 No'lu BM Güvenlik Konseyi Kararı'ndaki "ateşkes" hükmüne atıfta bulunulabilir. Bu tartışmalı bir meşruiyet yaratsa bile hiç bir ülkenin ABD harekate başladıktan sonra askeri güç kullanarak bu ülkenin karşısına çıkmak ve açıkca Saddam Hüseyin'in yanında yer almak düşüncesinde olacağını beklememek gerekir ABD'nin nihayetinde tek taraflı da olsa askeri güç kullanma yoluna gitmesini önemli ölçüde etkileyecek gelişmelerin başında Türkiye'nin ABD'nin istediği şartlarda ve ölçülerde yanında yer alıp almayacağı konusu gelmektedir. Türkiye'nin ABD'nin taleplerine istediği ölçülerde olumlu cevap vermemesi durumunda Irak'ın güneyi ile birlikte esas olarak kuzeyden etkili bir cephe açılması ihtimali çok zayıflayacağı düşüncesiyle ABD böylesi pahalı ve çok can kaybına sebep olabilecek savaşı göze almayabilir ve denetlemelerin devam etmesini ve bu arada Türkiye üzerinde baskılarını yoğunlaştırarak kendi yanına çekme çabalarına hız verebilir. Türkiye aktif desteğini verebileceğini göstermesi ve topraklarına başka ABD askerlerini konuşlandırmayı ve bu

askeri gücün Irak'ın kuzeyine geçmesini politika olarak benimsediği takdirde böyle bir operasyonun gerçekleşmesi için ABD'nin beklediği şartlar yerine gelmiş olacaktır.

Türkiye böyle bir kararı alma aşamasında, savaşın bitiminde söz konusu yabancı askerlerin hali hazırda Türk askerlerinin de etkin kontrolünde olan bölgelerden tamamen çekilmelerini sağlamak yönünde kesin garantiler almak düşüncesinde olmalıdır. Aksi takdirde, geçmişte başka bir çok olayda görüldüğü, bu operasyon sonrasında da ABD askerleri çeşitli gerekçelerle Irak'ın kuzeyine giren kuvvetlerinin bir kısmını bölgeden çekmeyebilir. Böyle bir gelişme, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin o bölgede uzun yıllardır sürdürülen ve artık sadece ilan aşamasına gelmiş olduğu görülen devletleşme çabalarının önünü kesme yeteneğini önemli ölçüde zaafa uğratabilir. Bu olasılık ciddi bir şekilde dikkate alınmalıdır.

Genel Olarak BM'nin Denetleme Yetkisi

BM, uluslararası anlaşmaların kodifiye edildiği, bir anlamda kayıt altına alındığı merkezdir. Bu her anlaşma için geçerli olmayabilir. Ayrıca bazı anlaşmaların yaptırım da olmayabilir. Anlaşmaların yaptırım maddeleri bazen anlaşmaya taraf olan ülkelere açıkça ortaya konulabilir ve anlaşmazlık durumunda nereye başvurulacağı ifade edilebilir. Eğer böyle bir ifadede BM adres gösteriliyorsa, BM bundan kendisine bir görev çıkartabilir. Örneğin, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması'nın bir örgütü ya da "hangi ülkeler anlaşmaya uyuyor" diye bakan sabit bir sekreteryası yoktur. Ancak Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması'na taraf olan ülkelerle bir ortak protokol imzalar. Bu protokolde

ülkedeki nükleer tesislerin hangi şartlarda, ne zaman ve ne şekilde denetleneceği konusunda prosedür yer alır. Bununla ilgili olarak da bir prototip vardır. Bu protokol çerçevesinde Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı denetçileri belli sürelerle o ülkeye gider ve yapılan çalışmaları takip eder, o ülkede Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması'nın ihlaline yönelik bir davranış sergilendiğini görmediği takdirde herhangi bir rapor sunmaz. Ama çalışmaları görmesi engellendiğinde ve kendince bazı olağanüstü davranışlar, olağanüstü gelişmeler gördüğü takdirde, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı, Governörler Kurulu'na bu durumu bildirir. Governörler Kurulu ilgili ülkeden açıklama ister. İlgili ülke Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nı tatmin eden bir açıklama sergilemezse ya da işbirliği yapmazsa, topluluk bu uyarısını bir daha tekrarlayabilir veya direkt olarak konuyu BM Güvenlik Konseyi'ne getirir. Bu andan itibaren konu BM Güvenlik Konseyi'nin muhtemelen askeri güç kullanmayı da içeren bir dizi önlemin bulunduğu 7. Bölümü çerçevesinde alacağı kararlara bağlı olacaktır.

Son zamanlarda Kuzey Kore ile ilgili yaşanan gelişmeler bu çerçevede değerlendirilebilir. Muhtemelen birkaç hafta içinde Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı direktörü Muhammed El Baradei K. Kore' den çıkartılan denetçilerin yapamadıkları denetleme görevine geri dönmelerini isteyecek, K. Kore bugünkü tutumunu sürdürdüğü takdirde de Governörler Kurulu'na bunu aktaracak, muhtemelen de konu oradan BM Güvenlik Konseyi'ne intikal edecektir. Ondan sonra nasıl bir karar alınacağını beklemek gerekir.

Irak Savaşı'nda Olası Tehditler

Irak, elinde bulunan kitle imha silahlarının ve bunların taşıyıcıları olan 700-800 km menzilli balistik füzelerin bir kısmını saklamış olabilir. Bu silahları da kendisine saldırı yapıldığı takdirde, özellikle saldırı yapan ülkelere karşı veya başka bir hedef gözeterek başka noktalara karşı kullanmak durumunda olabilir. Bir önceki denetçiler gurubunda bulunan bazı uzmanlar gayri resmi ifadelerinde yaklaşık 15-20 kadar "El Hüseyin" füzesinin kendileri tarafından yok edilmediğini söylüyorlar ve Irak'ın "biz yok ettik" diyerek kendilerine gerçek olmayan parçalar gösterdiğini ifade ediyorlar. Irak'ın bu silahları saklamış olabileceğini düşünüyorlar. Önemli oranda kimyasal ve biyolojik silahın da yine kendileri tarafından yok edilmediğini ve bunların da Irak tarafından saklandığına inanıyorlar. Şimdi bu Irak'ın imkan ve kabiliyetleri açısından bir soru işareti, belli bir fikir verebilir. Ama, tehdit değerlendirmesi açısından imkan ve kabiliyetler kadar niyetler de önemli. Amerika ile olan savaşında, Türkiye'nin açık ve net olarak kendisine saldıran tarafta bulunmaması durumunda, Irak'ın Türkiye'ye yönelik bir kitle imha silahı kullanması, muhtemelen kendisi adına yapabileceği en büyük hata olur.

Türkiye'nin kitle imha silahları ya da uzun menzilli balistik füzeleri yok ve bunları edinmek için bir politikası da yok. NATO şemsiyesi önemli güvenlik sağlamakta; ama TSK'nın hazırlıkları, kabiliyetleri ve kapasitesi Türkiye'ye yönelik bir saldırı olduğu takdirde bu saldırıya karşılık verebilecek güçtedir. Türkiye'nin özellikle konvansiyonel silahlarla, kara ve hava güçleri ile çok hızlı bir karşı saldırı yaparak o ülkenin, özellikle bir komşu ülke ise, topraklarının önemli bir kısmında hakimiyet kuracak bir yeteneği

vardır. Saddam'ın örneğın Türkiye'nin güneydoğusuna, oradaki insanların hayatına mal olacak bir kimyasal saldırıda bulunması ne işine yarayacak? Bundan bir şey kazanamayacağı gibi Türkiye'nin kendisine karşı çok ciddi bir tepkisine maruz kalır ve muhtemelen topraklarının önemli bir kısmını da kaybeder. Bunu göze alabileceğini tahmin etmek zor. Irak'a yönelik bir askeri operasyona karşı olduğunu her vesile ile ortaya koyan Türkiye, bir anlamda da Saddam'a faydalı bir tutum içindedir. Tabi güvenlik konusunda her türlü ihtimali göz önünde bulundurmak gerekir. Ama Türkiye'nin bu konuda özellikle askeri açıdan gerekli korunması vardır. Tabi sivil halkın tümünü korumak mümkün değil, belki de İsrail hariç dünyanın herhangi bir yerinde bu tür silahlara karşı topluca bir koruma gerçekleştirmek çok mümkün değildir. Irak'tan kaynaklanan potansiyel olarak bir tehdit var, ancak bu silahları Türkiye'ye karşı kullanma konusunda açık bir niyetinin olacağı yakın bir ihtimal değildir.

Dünya'nın Nükleer Güçlere Bakışı

Silah konusunda, özellikle nükleer silahlar konusunda hoşgörünün en az olması gerekir. Resmen sahip olan ülkeler için de bu geçerlidir. Ama bunları şimdi ortadan kaldırmak o kadar kolay değil. Nükleer silahların temel maddeleri sonuçta plütonyum ve yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyumdur (HEU). Zenginleştirilmiş uranyumu nükleer silahın içinden çıkarıp doğal uranyumla karıştırıldığı takdirde tekrardan doğadaki oranlarına inebilir, radyo aktivitesi ve zararı azaltılabilir ki, bu işlemler bile çok pahalı ve zaman alıcıdır. Ama plütonyum kullanılan nükleer silahlardan plütonyumu çıkartıldığı zaman bunlar son derece zehirli, çevreye çok büyük olumsuz etkileri olan ve radyoaktivitesinin yarılanma ömürleri on binlerce sene olan maddelerdir. Bunlardan

yaklaşık yüzlerce ton açığa çıkacak. Hatta bütün silahları düşündüğümüzde bu oran çok daha artıyor. Bu kadar büyük miktarlardaki plütonyumu saklamak konusu yıllardır bilim adamlarının ve tabii siyasetçilerin gündemini yoğun bir şekilde meşgul etmektedir. Yıllardır süren bir plütonyum sorunu var, bu konuda bilim adamları çalışmalar yapıyorlar. Hatta uzaya atmak, güneşe göndermek gibi bazı ilginç fikirler de ortaya konmuş. Ortaya çıkan son çözüm, bunu doğadaki camla karıştırıp, çok derin coğrafi yapısı olan bazı bölgelere çok iyi saklamaktır. Bunun için en müsait yer de Amerika'daki "Rocky Mountains" civarındaki bir bölgede bulundu. Ama buranın sakinleri bunu istemiyorlar. Zaten dünyadaki bütün plütonyumu gömecek kadar da yer yok. Dolayısıyla bu silahlardan kurtulmak o kadar kolay değil. Buna yönelik bir siyasi irade ise henüz oluşmadı. Bu silahlardan kurtulmanın önünde teknik imkansızlıklar olduğu gibi devletlerin "biz bu silahlardan kendimizi arındırsak bile terör grupları bu silahları elde edebilir ve bize karşı bunları kullanabilir" endişesi vardır. Hatta bu konuda ilginç bazı fikirler de ileri sürülmektedir; "Independence Day" gibi bazı filmlerde olduğu gibi "uzaylılar saldırdığı zaman biz onlara karşı kendimizi, dünyamızı nükleer silahlarla toptan koruruz" denilmektedir. Dolayısıyla bu konu maalesef çok fazla umut vaat etmiyor. Hindistan'ın, Pakistan'ın ve İsrail'in nükleer silah geliştirmesinde dönemin büyük devletlerinin; Amerika'nın, Çin'in ve Sovyetler Birliği'nin de etkileri olmuştur. Hindistan, Çin'e karşı uygulanan Amerikan politikaları çerçevesinde bu ülkeden önemli altyapılar kazanmış, Çin ile ilişkiler geliştirildiği dönemde Amerika frene bastıysa da Hindistan önemli eşiği geçmiştir. Pakistan da Sovyetler'e karşı Amerika'dan ve Hindistan'a karşı olan sorunlarından dolayı Çin'den destek görmüş, nükleer silah geliştirmiştir. İsrail uluslararası toplumun bir kısmının bir bakıma göz yummasından ve bazı ülkelerin direkt ya da dolaylı katkıları sayesinde bu silahları geliştirebilmiştir. Artık

kimsenin nükleer silah geliştirmesi istenmiyor. Dolayısıyla Kuzey Kore konusu yakın gelecekte daha yoğun bir şekilde gündeme gelecektir.

Sonuç

Yakın gelecekte esas güvenlik sorunu devletler arasında var olan sorunların yanısıra, devlet dışı aktörler olarak tanımlanan gruplarla devletler arasında yaşanacak mücadeledir. Bugün uluslararası alanda, örneğın Almanya, Japonya gibi bazı ülkeler siyasi karar alındıktan bir ay sonra nükleer silah sahibi olabilirler. Bunun için gerekli olan bütün altyapı ve malzemeye sahipler. Japonya'nın enerji üretmek için reaktörlerinde kullandığı plütonyum stoku yaklaşık iki üç bin nükleer başlık üretmeye yetecek kadar. Keza Almanya'nın altyapısı, plütonyumu ayrıştırma ve gerekli yerlerden sağlama imkanı mevcuttur. Ama bu iki ülkenin siyasi otoriteleri, nükleer silahlara karşılar. Fakat bu karşı olmaları sadece nükleer silahları sevmemelerinden, bunun yanlış olduğuna inanmalarından dolayı değil, kendilerini belli oranda güvence altında hissetmelerinden ve uluslararası bazı rejimlerin dünyadaki nükleer silahların yayılmasını engellemesindedir.

Ancak görüldüğü üzere K. Kore gibi ülkeler nükleer silah edinmek istiyor. K. Kore, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması'na taraf bir ülke, 1988'de taraf oldu, daha sonra da çekilmek istedi, ancak Amerika güç gösterisinde bulundu ve bu isteğini gerçekleştirmedi. 1994'te Güney Kore ve ABD K. Kore ile bir anlaşmaya vardı. Ancak 2002 Ekim ayında K. Kore bu anlaşmayı ihlal ederek nükleer silah üretme

yönündeki iradesini koruduğunu ortaya koydu. Şimdi bu gelişmeler sırf nükleer silahın K.Kore tarafından edinilmesinden öte, bu rejimin sağladığı dengenin bozulması tehlikesini de beraberinde getirmektedir. Japonya haklı olarak diyebilir ki "tüm imkanlarım olmasına rağmen kendimi kısıtlıyorum ve nükleer silah yapmıyorum, ama beni vurabilecek füzelere sahip K. Kore'nin nükleer silahı" var. Halkın bir bölümü veya siyasi otorite bunu sorgulayabilir. Bu sebeple K. Kore'nin bu ihlali, başta ABD olmak üzere tüm dünya devletleri tarafından ivedilikle ele alınmalıdır. Ortaya çıkmış olan rejimin sağlamış olduğu dengenin sarsılmasının engellenmesi gerekir.

Diğer konu da, özellikle Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, Sovyetler Birliği'ni oluşturan Cumhuriyetlerdeki binlerce laboratuarda, araştırma merkezinde on binlerce bilim adamı kimyasal, biyolojik ve nükleer silahların yapımında rol aldı. Bu bilim adamlarına ne kadar kimyasal, biyolojik ve nükleer madde gönderildiğinin çok açık ve net bir muhasebesi Sovyetler Birliği tarafından tutulmamış. Hatta nükleer silahlardan sorumlu birimin başındaki kişi "bizim 30,000 artı eksi 5,000 nükleer silahımız var" diyor ki, bunlar neticede nükleer silahlar ve daha dikkatli hesabının tutulması gerekirken bunun dahi hesabı yok. Biyolojik silahlar, yani çok küçük canlı organizmaların ve virüslerin üstünde yapılan çalışmalar hakkındaki kayıtlar ise daha az güvenilir. Ayrıca bunların dağılması ve üretilmesi daha kolay.

1991'de Sovyetler Birliği'nin resmen dağıldığı günlerde Amerikan Senatosu'ndan iki senatörün, Richard Lugar ve Sam Nunn'ın geliştirdiği ve "Nunn-Lugar" ismi ile anılan ortak tehdit azaltma programı çerçevesinde, Amerika'da 10 milyar doları aşan bir bütçe

oluşturuldu. Bu program çerçevesinde Sovyetler Birliği'ni oluşturan ũlkelerdeki bilim adamlarının ve tesislerin g¼venlik altına alınması çalışmaları yapıldı. Bir kısım binalar, tesisler tamir edildi ve g¼venlik önlemleri artırılarak burada yapılan çalışmaların silah t¼ccarlarının eline geçmesinin ön¼ alınmaya çalışıldı. Hatta bir kısım bilim adamlarına; sırf Libya, İnan, K.Kore gibi ũlkelere b¼y¼k miktarlardaki paralar karşılığında gitmesinler diye, dağılmanın yarattığı ekonomik, sosyal şartlardan etkilenmemeleri için maddi imkanlar yaratıldı. Oturdıkları yerde sırf gazete okumaları için binlerce dolar maaş verildi.

B¼t¼n bunlara rağmen, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı için kurulmuş olan şebekeler çok k¼ç¼k miktarları bile ¼l¼mc¼l olabilen bu maddeleri kaçırmakta da etkin olmuşlar ve bunların kaçakçılığını yapmışlardır. Dolayısıyla, bug¼n devlet dışı akt¼rlerin elinde başta kimyasal, biyolojik silahlar olmak üzere, n¼kleer silah olmasa bile, konvansiyonel y¼ksek patlayıcılarla etrafa radyasyon yayılmasını sağlayabilecek bazı maddeler olabilir. Bu ¼rg¼tlerin ter¼r faaliyetleri çerçevesinde bunları kullanmaları çok ¼nemli bir unsur olarak ortada durmaktadır. Bununla m¼cadele etmek salt askeri, siyasi ve diplomatik yollarla olmaz. Bu m¼cadelenin en ¼nemli unsuru istihbarattır. Ç¼nk¼ b¼yle bir saldırı vuku bulduktan sonra saldırganı yakalayıp mahkeme edilemeyeceği gibi, bunun bir anlamı da olmayabilir. Bu sebeple saldırı gerçekleştirilmeden ¼nce ¼nlem alınması gerekmektedir.

Bu gruplara karşı m¼cadelede istihbarat çok ¼nemlidir. İstihbaratta işbirliği b¼y¼k bir ¼nem taşımaktadır. Ancak unutulmaması gereken konu, işbirliğinin en zor yapıldığı

alan istihbarattır. Bugün ülkeler kendi içinde dahi istihbaratı paylaşmıyorlarken ve hatta kurum içinde bile istihbarat paylaşılmıyorken, uluslararası anlamda bir işbirliği gereğinden söz etmek pek iyimserlik olur.

Yakın gelecekteki en büyük güvenlik sorunu, kitle imha silahlarına devlet dışı aktörlerin sahip olması ve bunlarla saldırıda bulunması, bunlara karşı yeterli oranda önleyici tedbirlerin alınmasının zorluğudur. Bu konuda, Eylül 2001'deki saldırı uyarıcı olmuştur. İşbirliği vakit geçirilmeden ve büyük acılar yaşanmadan gerçekleştirilmelidir. Ancak, bu konuda çok da ciddi sinyaller olduğunu söylemek zordur.